

A PUSZTASZERI REZERVÁTUM ÉS MADÁRVILÁGA

MARIÁN MIKLÓS—VARGA BÉLÁNÉ

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum — Pusztaszer)

Kettős kötelezettség készítetett bennünket e tanulmány megírására: a kultúrértékek nyilvántartása, a természettudományi helytörténet ápolása jórészt múzeumi feladat. A Pusztaszeri Rezervátum múzeumunk kutatási területén fekszik, célkitűzéseink körébe tartozott tehát annak feltárása, majd ismertetése a szakemberek és a nagyközönség előtt. Másrészt a Szegedi Akadémiai Bizottság (SZAB) Szikes-Kutatócsoportja éveken át tanulmányozta a pusztaszeri szikeket. A kollektívában végzett ornitológiai kutatás eredményéről ez alkalommal számolunk be. Végül, úgy gondoljuk, tanulmányunk fontos lépés annak — a Magyar Tudományos Akadémia által létesített — bizottságnak a munkájában, amely az UNESCO szervezésében kidolgozott International Biological Program keretében a természetvédelmi területek tudományos kutatására alakult.

A vizsgálati évek alatt sokrétű és terjedelmes anyag gyűlt össze, melynek teljes közlése e tanulmány kereteit meghaladná. Ezért mindössze arra szorítunk ez alkalommal, hogy bemutassuk a rezervátumot a maga természeti adottságaival és szemlét tartsunk madárvilága fölött. A minőség mellett ez első bemutatás alkalmával különösen fontos a mennyiség is, ezért igyekszünk a fajok egyedeinek számáról tájékoztatást nyújtani. Súlyt helyeztünk a fajok évi — néhány esetben napi — mozgalmának bemutatására. Ahol lehetőség adódott, kitértünk a populáció-dinamikai viszonyok rövid érzékeltetésére. Általános bemutatónkat, jelen munkánkat a következő, részletekbe menő dolgozatok prodromuszként közöljük.

I. A rezervátum története

A Pusztaszer melletti jellegzetes szikes élővilágának megmentése érdekében az első lépést dr. Varga Béla, Pusztaszer község körzeti orvosa és felesége dr. Vargáné Palotás Klára tették. Tevékenységüknek, melyet dr. Beretz Péter támogatásával folytattak, köszönhető, hogy Pusztaszer Községi Tanácsa 1960-ban védetté nyilvánította a Dongér-tó területét és ott a madarak költési idejében a legeltetést, valamint a székfűvirág szedését megtiltotta. A községi tanács ezzel a széles látókörű elhatározásával megadta az általa nyújtható erkölcsi támogatást, de a terület őrzetéséről nem állott módjában gondoskodni. Az őrzést a Varga házaspár végezte, valamint a Dongér-tó mellett lakó Szász András juhász, aki természetszeretetből, önzetlenül igyekezett a terület háborítatlanságát biztosítani. Az így beállott valamelyes nyugalom mellett és a lefolyó vizek egy részének visszatartásával elérték, hogy már a védettség első évében mintegy 20 gulipán és széki lile fészkelte itt.

A határozottabb védelem érdekében a Varga házaspár javasolta a községi

tanácsnak, hogy ajánlja fel a területet az Országos Természetvédelmi Hivatalnak. Az 1962-ben ez ügyben folytatott helyszíni tárgyalás — amelybe most már, az Alsó-tiszavidéki Vízügyi Igazgatóság képviselőjében dr. Aldobolyi Nagy Miklós is bekapcsolódott és lelkesen szorgalmazta a teljes védelem kimondását — eredménytelenül végződött. A terület tehát továbbra is a község kezelésében maradt.

1965-ben sikerült az Országos Természetvédelmi Hivatal (OTvH) képviselőjében S. Szabó Ferencnek megállapodást kötnie az érdekeltekkel. Az OTvH 1927/1965. OTvH sz. rendeletével a Dongér-tavat és környékét „értékes madár- és növényvilágának háborítatlan fenntartása és kutatása érdekében” természetvédelmi területté nyilvánította. Őrzésére rezervátum-ört alkalmazott, majd 1968-ban madármegfigyelő tornyot építtetett. Fontos lépések történtek tehát a sziki madarak populációjának fenntartására, illetőleg a vizsgálatok elősegítésére.

A pusztaszeri szikes különleges sztyepei madárvilága jelentős vonzóerőt gyakorol a hazai és külföldi természetvizsgálókra.

1964 óta a SZAB Szikes-Kutatócsoportja, amely a Dél-Alföld szikesvizeinek komplex hidrobiológiai vizsgálatát végzi, rendszeresen kutatja a területet.

1933 és 1944 között, majd a legutóbbi években dr. Pátkai Imre rendszeresen kutatott a szomszédos Sövényháza körüli vidéken és eközben tanulmányozta Pusztaszer környékét is.

1965-ben dr. Tildy Zoltán tanulmányozta a rezervátum madárvilágát és készített filmet a madarak fészkeléséről.

Dr. Győry Jenő évek óta végez megfigyelést a területen. Dr. Keve András is vizsgálta itt a madárvilágot.

A külföldi ornitológusok közül, megfigyelést végeztek a rezervátumban: dr. E. Hindl (London), dr. E. Rutschke (Potsdam), dr. W. Makatsch (Bautzen), dr. Z. Kux (Brno), dr. G. Zink (Radolfzell). 1968-ban látogatást tett a rezervátumban a Balatonszemesen rendezett Nemzetközi Madárvédelmi Konferencia (ICBP) mintegy 20 külföldi delegátusa.

E tanulmány szerzői 1964 óta rendszeresen végzik megfigyeléseiket. Varga Béláné természetszerűleg igen sokszor megfordult a rezervátumon, mivel Pusztaszeren lakik. Marián Miklós — az egészen zord téli hónapok kivételével — havonta rendszeresen végzett egy-két napos (néhány esetben 3–4 napos) megfigyeléseket.

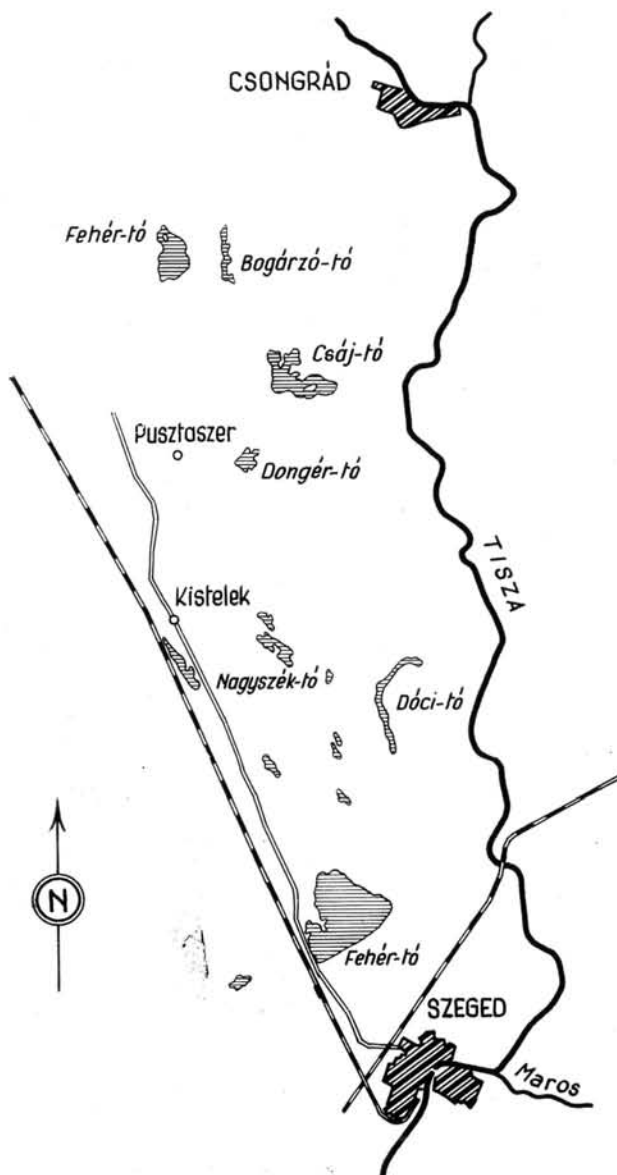
Szerzők hálásan emlékeznek a nemrég elhunyt dr. Kolosváry Gábor akadémikusra és köszönetüket fejezik ki dr. Megyeri János tanszékvezető főiskolai tanárnak, akik mint a SZAB témafelelősei támogatásukkal segítették kutató munkájukat. Köszönettel tartozunk dr. Győry Jenőnek és dr. Pátkai Imrének megfigyeléseik átengedéséért.

II. Természeti viszonyok

A rezervátum Pusztaszer község határában, Szegedtől kb. 35 km-rel északra található.

A középpontjában fekvő Dongér-tó (másként Büdösszék) az alföldi szikes tavak egyik jellegzetes tagja.¹ A Tisza-völgy és a Duna–Tisza közti hátság

¹ Helyesen, limnológiai értelemben a „tócsa” megjelölést kellene alkalmaznunk. Cél szerűnek látszik azonban — az általános szóhasználatnak megfelelő — „tó” elnevezés megtartása.

1. sz. térképvázlat

érintkezési határán, a Magyar Alföld legmélyebb területéhez közel helyezkedik el. Eróziós medre a pleisztocén és holocén során képződött üledékretegekben alakult ki. Ezek legfelső tagja állóvízi, finom szemcséjű szikes agyag, amely úgyszólván tökéletes vízzáró réteget jelent. Éppen ezért felszínalatti talajvízi és rétegvízi beszivárgás gyakorlatilag nincs. (Legfeljebb igen magas vízállásnál fordul elő és ekkor jelenthet vízutánpótlást.) Vízét közvetlen kör-

nyezetének összefolyt vizeiből és a tóba hullott csapadékból nyeri. (Andó, 1968, Molnár, 1968.)

A Dongér-tó természeti földrajzi viszonyait a következőképpen jellemezhetjük (Andó, 1968):

Hossza 1,2 km, szélessége 0,9 km. Partszegélyét kisebb-nagyobb beugró földnyelvek teszik változatossá. A keleti part alámosott, mélyített és leszakadozott. Vize a lebegő iszaptól zavaros, sok helyen tejszerű. A tófenék ragadós, iszapos, nehezen járható. A meder átlagos vízmélysége 0,6 m, amely azonban augusztusra rendszerint 0-ra csökken, vagyis teljesen kiszárad. Szárazabb években előfordulhat (mint 1968-ban is), hogy már április végére, május közepére elveszti vizét. Egy rövid csapadékos periódus azonban ismét állóvízi tükkröt eredményezhet.

Éghajlata jellegzetesen szélsőséges, kontinentális. Évi középhőmérséklete 10,8 C°. Januári középhőmérséklete -1,5 C°, a júniusi 22 C° felett van. A téli és nyári középhőmérsékleti értékek között tehát 20 C° ingadozás tapasztalható.

A csapadék évi összege mindössze 573 mm, míg a tó évi párolgási értéke 650–700 mm, ami a nyári időszakban a víz teljes elpárolgását eredményezi. (Ez az oka annak, hogy a Dongér-tóban csak kevés hal — leginkább keszeg, ponty, naphal — él. Ezek magas vízálláskor a Dongér-, ill. a Büdösszék-csatornából jutnak be.)

A vízfelület nyugati részén néhány hold kiterjedésű, gyér növényzetű szikes földsziget emelkedik. Átlagos csapadéjárású esztendőkből május végén szárazföldi úton élőlény ide bejutni nem tud, aminek a madarak zavartalan fészkelése szempontjából van jelentősége.

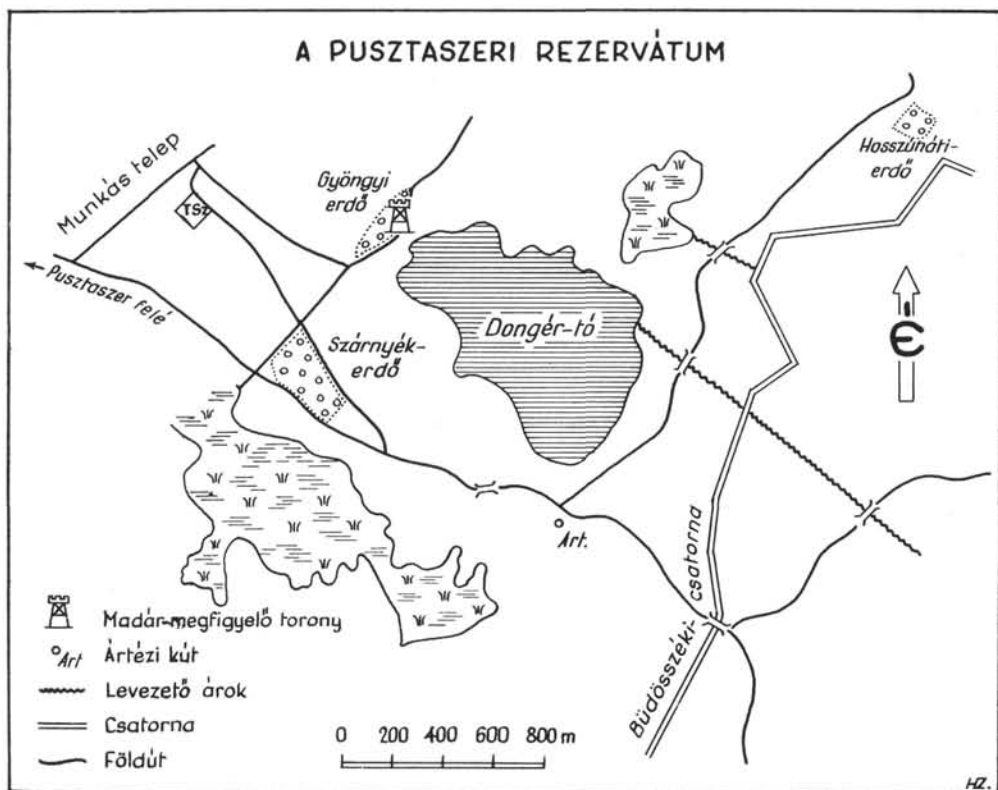
A Dongér-tó 95%-ban növényzet nélküli. A halofil hínárvegetáció, sajnos, az időszaki kiszáradások miatt majdnem teljesen eltűnt. A mederben elszórtan, szigetszerűen sziki káka [*Bolboschoenus maritimus* (L.)] foltok láthatók. Ugyanez a növény borítja a partokat is. (A helybeli pásztorok „csatak”-nak nevezik.)

A terület jellegzetes madárvilágának kialakításához nagymértékben járul hozzá a tó déli és északkeleti partjai közelében fekvő sziki-mocsarak, mocsárrétek, az ún. semlyékek, amelyekben buján díszlenek a különböző kákás, sásos növénytársulások. (Bodrogközy, 1968.) (l. 2. sz. térképvázlat.)

A mintegy 500 hold sziki-legelő legértékesebb növénygyűjtései az ecsetpázsitos állományok.

A pusztai madarak megtelepedése, fészkelése szempontjából nagy jelentősége van a legelőnek és — érdekes módon — a legeltetésnek. A szarvasmarha és birka legeltetése (fészkelési időn kívül) a terület védetté nyilvánítása után is engedélyezett. Ugyanis, főként a birka legeltetéssel megakadályozható, hogy dús csapadékú esztendőkből magas-füves vegetáció alakuljon ki és ezzel a rezervátum pusztai jellege megváltozzék. Ez a tapasztalat alakult ki a régi Szegedi Fehértó Rezervátumon, de másutt, így a határainkon kívül fekvő franciaországi Camargue-ban is. Sajnos, a kérdésnek árnyoldalai is vannak: a marhák, birkák esetleges taposása némi veszteséget, a pásztorokutya vagy a madártojást étkezési célokra gyűjtő pásztorok érzékeny kárt okozhatnak.

A tó nyugati és déli partján két kisebb erdőfolt található: a Gyöngyi- és a Szárnyék-erdő. Állományuk főképp akác- és nyárfából áll. Sajnos, nem tartozik már a védett területhez a kis Hosszúhát-erdő, amely a tótól mintegy 2 km távolságra fekszik északnyugati irányban és ahol kékvércse kolónia alakult ki.

2. sz. térképvázlat

A 770 kh. (443 ha) területű rezervátum nemcsak azért értékes, mert ritka sziki madarak költőterülete, de a madárvonulásban betöltött szerepe is jelentős. Megfigyeléseink szerint a legtöbb vízimadár-faj a Tisza-völgy mentén vándorol. A Tisza folyásával párhuzamosan húzódó tóláncolat, ahova a Dongér-tó is tartozik, jó megálló helyet biztosít a madár csapatoknak. (1. sz. térképvázlat.) Ugyancsak a Pusztaszeri rezervátum földrajzi fekvése magyarázza meg, mi az oka annak, hogy míg a Szegedi-Fehértó sziki madarakban az utolsó évtizedben sajnálatos módon elszegényedett, a Dongér-tó madárnépsége gyarapodott. Amikor a Fehértó vízszintjét a haltenyésztés érdekében felemelték, a sekély vizet igénylő sziki madárfajok nem találtak ott megfelelő életteret. Természetes, hogy a vonulási útban fekvő tavakra, így elsősorban a pusztaszeri szikesre települtek át. Kétségtelen, hogy az ottani gazdag fauna szétszóródása éreztette hatását Kardoskútra, a Szabadka melletti Ludastóra, de még a morva tavakra is.

III. A madárvilág mozgalma

A szikes tó és mocsár madárélete a tavaszi és őszi madárvonulás idejében a legélénkebb. A következőkben ezt a mozgalmat mutatjuk be. Korántsem kívánunk azonban a vizsgált időszakban megfigyelt összes madárfaj érkezésével,

vagy távozásával foglalkozni. (E tekintetben utalunk az I. sz. táblázat adataira.) Inkább csak jellemezni szeretnénk — a nagyobb egyedszámmal előforduló vagy fontosabb sziki madárfajok mozgalmának bemutatásával, a mennyiségüket jellemző adatok felsorolásával — a rezervátum madárvilágának e fontos mozzanatát.

A téli hónapokban rendkívül csekély a madárellet megnyilvánulása. A jégbe dermedt tavon és semlyékekben egy-egy odatévedt nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*) mozog. A széljárta sziki legelőn vetési varjak (*Corvus frugilegus*) és mezei pacsirták (*Alauda arvensis*) keresgélnek, néha egy-egy szürke varjú (*Corvus cornix*) látható. Az akácerdő foltokban feltűnik a mindenütt jelenlévő szarka (*Pica pica*), néhány széncinege (*Parus maior*), olykor kék cinege (*Parus caeruleus*) kutat az ágak között. Néha gatyás ölyv (*Buteo lagopus*) repül át a rezervátum fölött.

Február közepétől kezd mozgalmassá válni a madárvilág élete. A tó egyes részein megolvad a jég és nyíltvíz-foltok keletkeznek. Ide szállnak le a csapattól érkező tőkésrécék (*Anas platyrhynchos*). Megérkeznek a nyári lúd (*Anser anser*) kis falkái és a nagy lilik (*Anser albifrons*) számtottevő csapatai. A hónap végén már nagyszámú bíbic (*Vanellus vanellus*) és seregély (*Sturnus vulgaris*) szorgoskodik a pusztán. A póling (*Numenius arquata*) is rendszerint ilyenkor érkezik.

A tavaszi madármozgalom március—áprilisban bontakozik ki a maga teljességében. A jég eltakarodik. A hóolvadástól, esőzésektől megszorodott víz hatalmas területet borít, a Szárnyék-erdő és a Gyöngyi-erdő lábáig ér. A víztükörből egy-két lapos sziget emelkedik ki. Mindez kiválóan alkalmas a madárvonulás főidejében érkező vízi madárcsapatok megpihenésére. A semlyék sűrű avas és újránövekedő növényzetével a gázlómadarak meg a hamarosan nagy létszámmal érkező szárcsák (*Fulica atra*) kedvelt helye.

Megsokasodik a récefajok száma. Tömegesen jelentkeznek a csörgő (*Anas crecca*), majd a böjti réce (*Anas querquedula*). Szép számmal látható a kanalas réce (*Spatula clypeata*) és a barát réce (*Aythya ferina*).

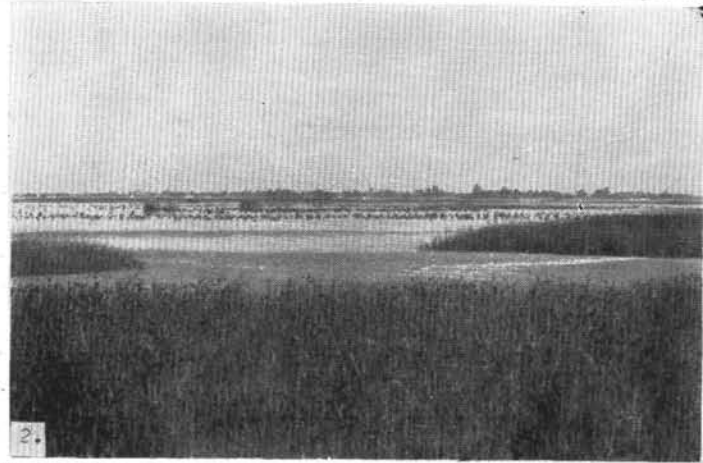
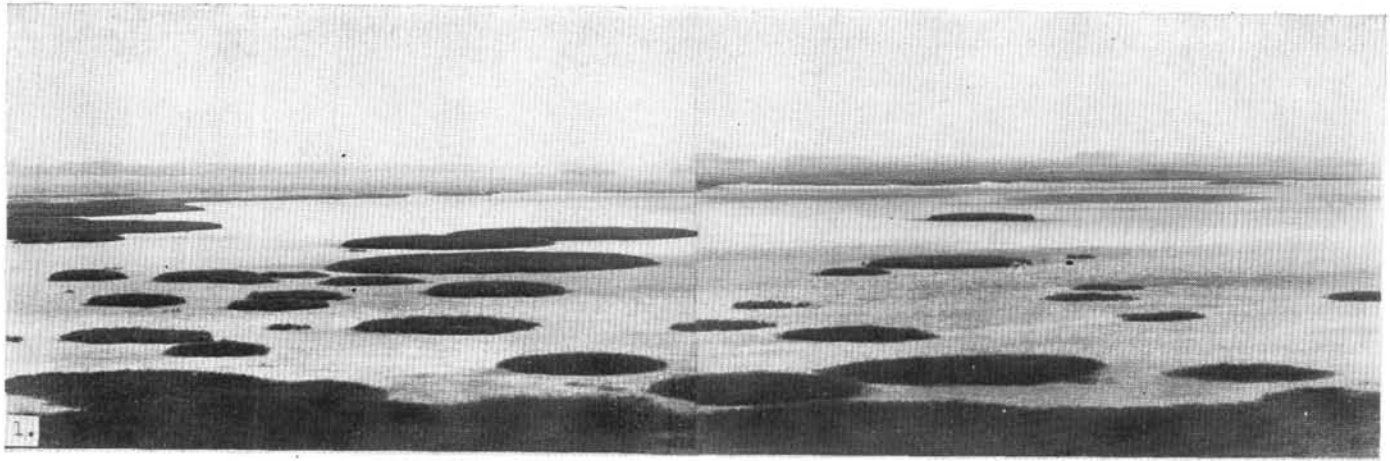
A cankók közül ezres tömegben érkezik a pajzsocankó (*Philomachus pugnax*), de a piros lábú cankó (*Totanus totanus*) is jelentős számmal van képviselve. Előbbiek majd továbbvonulnak, utóbbiak kisebb része itt marad fészkelésre. A vízre ereszkedő, fáradt goda (*Limosa limosa*) csapatok is több száz egyedből állanak.

Többnyire március közepe táján érkezik a rezervátum három legértékesebb sziki madárfaja: a széki lile (*Charadrius alexandrinus*), a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és a gulipán (*Recurvirostra avosetta*).

A sirályok közül a dankasirály (*Larus ridibundus*) 100—200 példányból álló seregei már februárban megjelennek. A halászcsér (*Sterna hirundo*) és a kormos szerkő (*Chlidonias niger*) kis csapatai csak áprilisban tűnnek fel.

Áprilisban jelennek meg a bakcsók (*Nycticorax nycticorax*) és kis kócsagok (*Égretta garzetta*) kisebb-nagyobb csoportjai. Ilyenkor foglalnak fészket maguknak a kék vércsék (*Falco vespertinus*). E hónap közepe táján hangzik fel először a semlyék felülülő növényzetéből az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*), a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*) és a foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobenus*) hangja. A sziki legelőn meg-megvillan a visszatért sárga billegetők (*Motacilla flava*) élénk színű tollruhája.

A mozgalom utolsó nagyobb hulláma május közepén éri a rezervátumot, amikor a kanalas gémelek (*Platalea leucorodia*) nagy csapatai tűnnek fel a tavon.

I. 1. A kiszáradt Dongér-tó, sziki-káka foltokkal. Der ausgetrocknete Dongér-See mit Salzsteppenbinsenflecken 2. A partot is magas káka fedi. Auch das Ufer ist von hoher Binse bedeckt

A tavaszi vonulás idején, még kedvezőtlen időjárás esetén is, igen élénk a madarak jövése-menése a védett területen. Ez a sürgölődés azonban, a tavaszi mozgalmra jellemzően, csapatokban, csoportokban megy végbe.

Érdekes, hogy a nagy mozgás mellett, bár sok ezer, néha több tízezer madár tartózkodik ebben az időszakban a szikesen, nem túl sok madárhang hallatszik. A récék hápogása, ludak kiáltozása, cankók füttye, búbicek jajongása, sirályok siránkozása hallható, de mindez valahogy elvész a pusztaság térségei fölött. Hangerejében elmarad egy-egy dunántúli erdei tó, vagy láp tavaszi madárzsivajtól, de talán még a Tisza-menti ártéri liget-erdők is jobban telítve vannak tavaszi madárhanggal.

A madármozgalom idején átmenetileg különös madáregyüttesek alakulnak ki. Szárazföldi és vízi madarak vegyülnek egymással. 1966. III. 25-én pl. a Dongér-tó sáros vízszegélyén 14 pajzsoscankó, 87 seregély és búbic, egymással teljesen elkeveredve, szedegetett.

A Pusztaszéri Rezervátumban tanulmányozott madárvonulást jellemzi, hogy a madárfajok elég jól elkülönülő szakaszossággal érkeznek. Ennek érzékeltetésére bemutatjuk az 1967. év első hónapjaiban feljegyzett vonulási jelentés egy részletét:

- II. 20.: megérkeztek az első ludak (nagy lilik, nyári lúd),
- II. 21.: kb. 1000 réce (tőkés, csörgő) szállt le a tó jégmentes foltjaira,
- II. 22.: 18 dankasirály érkezett,
- III. 1.: megjöttek az első búbicek és kb. 200 lúd (nagy lilik),
- III. 2.: szárcsák és pólingok érkeztek,
- III. 5.: a pajzsoscankó tömegesen jelentkezett,
- III. 8.: itt vannak a gulipánok és a széki lilék,
- III. 12.: piros lábú cankó csapatok jöttek,
- III. 13.: a gulipánok elmentek,
- III. 14.: feltűntek a szürke gémelek,
- III. 17.: kb. 50 gólyatöcs, bakcsók, küszvágó csérek érkeztek,
- III. 25.: 17 kormos szerkő a tó fölött,
- III. 27.: 2 vörös gem érkezett,
- III. 28.: 3 kis kócsag jelentkezett,
- III. 31.: 130 danka sirály érkezett, a ludak elhagyták a pusztát,
- IV. 7.: 32 daru vonult át a rezervátumon.

A tavaszi vonulás befejeződésével megszűnik a madarak csapatos mozgása. Megkezdődik a költés időszaka, amikor már jobbára csak egyesével röpködő, táplálékkereső madarakat láthatunk.

A madárvonulás őszi jelenségei nem olyan feltűnőek a rezervátumon, mint a tavaszi érkezés mozgalmá. Tavasszal az egyes csapatok érkezése aránylag jól megfigyelhető. Ősszel az egyes fajok útrakelése többnyire nem észlelhető határozottan, inkább csak valamelyik madárfaj hiánya tűnik fel.

Az őszi mozgalmat tulajdonképpen azokkal a madárcsoportosulásokkal indul meg, amelyeket már nyár közepétől kezdve megállapíthattunk. Július második felétől észlelhető a Szárnyék-erdőben a bakcsók félezres létszámot elérő gyülekezete, a Dongér-tavon a kanalas gémelek több százas csoportosulása. A déli semlyékben óriási madárcsapatok húzódnak meg. Több ezer különféle fajú cankó és búbic tartózkodik ott a földhátakon. meg a csatlakozó sziki legelőn.

Augusztusban néha több száz gólyából álló csapat álldogál az iszapos tófenéken és a füves parton. A gyülekező kanalas gémekek száma olykor meghaladja az ezret is. Még a rendszeren csak néhány egyeddel képviselt kóborló kis kócsagok száma is egy-két tucatra emelkedik. A védett terület 3 fő fészkelő faja a széki lile, a gólyatöcs és a gulipán is e hónapban készülődik útra. Szeptember végére eltűnnek a pusztáról.

Szeptemberben és októberben — bár a vonuló pólingok száma is magas — mennyiségükkel a récék dominálnak. 5—6 ezres tömegüktől feketélik a Dongér-tó vize. Megszámolni lehetetlen a helyét állandóan változtató, úszó sokaságot. A fajok aránya ez idő tájt kb. így alakul: 50% csörgő réce, 25% tőkés réce, 25% egyéb récefaj (elsősorban kanalas, barát és cigány réce).

Október végén, novemberben a ludak — elsősorban a nagy lilik — veszik át a vezető szerepet. A jelentős számban itt tartózkodó északi vándorok mélyen a középső területre vagy a semlyékek rejtett vizeire húzódnak. Jelenlétüket — különösen az ilyenkor már gyakori sűrű ködben — csak erős hangjuk árulja el.

December elején többnyire befagynak a rezervátum vizei. A vízi madarak elhagyják a területet. A szárazföldiek közül is csak kevés találja meg létfeltételeit a kietlenné vált pusztán.

Meg kell itt említenünk a magyar puszták madáréletének egyik különleges jelenségét: az *átnyaralást*. Egyetértve Beretzky fehértaivi vizsgálataival (Beretzky, 1956), megállapítható, hogy egyes vonuló madárfajok (mint pl. a pajzscankó) a tavaszi és őszi vonulási időszakok között, a nyári hónapokban is képviselve vannak néhány, vagy több egyeddel. Tavaszi tartózkodásuk oly későre nyúlik és őszi elvonulásra való gyülekezésük olyan korán kezdődik, hogy a két mozgalom szinte egybeesik. Az átnyaralás tényét egyes fajoknál igazolják „A megfigyelt madárfajok” című fejezet adatai.

*

A madárvonulás időszakaiban, különösen ősszel igen nagy a rezervátumon a *helyi madármozgás*.

A Dongér-tó és a környezetében levő semlyékek nem tudják a sok ezernyi vendégmadarat élelemmel ellátni. A tavon hosszabb-rövidebb időre megjelenő vándorok tehát a környező tavakra, mezőgazdasági területekre járnak táplálkozni.

A helyi mozgalmat — megfigyelési naplónk alapján — a récék és a sirályok esti és reggeli húzásának bemutatásával érzékeltetjük:

A madarak, a húzási irányból következtetve, valószínűleg a szomszédos Csáj-, Bogárzó- és Péteri-tóra váltanak át, illetőleg onnan repülnek át a Dongér-tóra. (L. 1. sz. térképvázlat.)

A récék (nagyreszt tőkés és csörgő réce) húzása a Dongér-tavon 1967. szeptember 7-én este:

ÉNY-ről 8 csapat érkezett, összesen mintegy 200 egyeddel,

NY-ről 9 csapat repült be, összesen kb. 90 egyeddel.

Az egyes csapatok 2—9 perces időközökben szálltak le a tóra. Egy-egy csapatban 10—16 példányt számoltunk.

A mozgalom 16 óra 9 perctől 18 óra 32 percig tartott.

1967. szeptember 8-án, hajnalban:

ÉNY-ről 28 csapatban kb. 1100 réce érkezett. A csapatok 7—160 példányból állottak,

É-ről 12 csapatban kb. 180 réce szállt be, csapatonként 15—50 példánnyal,

NY-ról 17 csapatban kb. 550 réce érkezett, 9–70 csapatlétszámmal.
A csapatok leszállása 2–9 perces időközökben történt.

A mozgalom 4 óra 40 perctől 7 óra 20 percig tartott. (Meg kell azonban jegyezni, hogy kisebb csapatok egész nap mozogtak, északi és nyugati irányban röpülve.)

A *dankasírályok* húzása a Dongér-tavon: 1967. szeptember 7-én, este: ÉNY-ról 12 csapatban mintegy 280 sírály érkezett. Csapatonkint 11–33 egyeddel,

É-ről 16 csapatban kb. 580 sírály jött. Csapatonkint 10–120 egyed, NY-ról 24 csapat, kb. 600 sírály érkezett. Csapatonkint 6–100 egyed. Az egyes csapatok 2–8 perces időközökben érkeztek.

A mozgalom 17 óra 47 perctől 18 óra 50 percig tartott.

1967. szeptember 8-án, hajnalban:

ÉNY felé 8 csapat röpült, 7–35 példányt számláló csapatokban,

É felé 3 csapat távozott, egy-egy csapatban 4–27 egyeddel,

NY felé 5 csapat szárnyalt, 30–60 egyeddel egy csapatban.

Összesen mintegy 220 danka sírály húzott ki a tóról. A csapatok indulási ideje között 5–13 perc telt el.

A mozgalom 4 óra 49 perctől 5 óra 44 percig tartott.

IV. A megfigyelt madárfajok

I. FÉSZKELŐ FAJOK

Podiceps nigricollis — Feketenyakú vöcsök

Olykor, magasabb vízállásnál feltűnik egy-egy példány. 1967-ben talán fészkel is. Ez év májusában ugyanis nászjátékukat is megfigyeltük a Dongér-tavon. Fészküket azonban nem láttuk.

Ciconia ciconia — Gólya

A rezervátum mellett fekvő termelőszövetkezet udvarán álló fán évtizede fészkel egy pár. Ezeknek, de a környék néhány más gólyapárjának is állandó tápterülete a szikes mocsár. A nyári kóborlási időben, majd augusztusban, amikor elvonulásra gyülekeznek, többször figyeltünk meg nagy gólyacsapatokat. 1965. VII. 10-én 24 példányt (Bodrogközy György), 1966. VI. 14-én 120, 1967. VIII. 15-én 238 példányt észleltünk.

Anas platyrhynchos — Tőkés réce

Egész évben megtalálható. A fészkelő párok száma nem nagy, de az átvonulóké sok ezerre rúg.

Fészket a szigeten, a semlyékben és a legelő magasabb növényzettel borított részein egyaránt megtaláltuk.

Anas querquedula — Bőjti réce

A tőkés récenél nagyobb számban fészkel a rezervátumon.

Tojásait a semlyékek partos részein, de még inkább a legelő tóparti növényzete között tölti ki.

Tavaszi és őszi vonulása idején néhány százas falkái tarkállanak a védett terület vizein. A megfigyelt legnagyobb csapatok: 1967. III. 26.: 150 pld., 1969. III. 17.: kb. 200 pld., 1967. VIII. 28.: kb. 150 pld., 1968. X. 2.: kb. 500 pld.

Spatula clypeata — Kanalas réce

Kis számban fészkel a semlyék megfelelő helyein és a legelő magasabb termetű, lágyszárú növényzete között.

Jelentősebb számban látható a vonulási időben. A legnépesebb csapatok: 1968. IV. 17.: kb. 500 pld., 1969. III. 17.: kb. 200 pld., 1966. IX. 18.: kb. 200 pld., 1967. IX. 14.: kb. 250 pld.

Aythya ferina — Barátréce

A récék mozgalmában jelentős számmal vesz részt és rendszeresen fészkel is a területen.

I. sz. táblázat A faunakép.
Tabelle Nr. I. Das Faunenbild.

Faj Arten		Hónapok Monate											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Podiceps nigricollis	Nyv				----	—	----	----					
Podiceps cristatus	Á			—	—	—	—	—	—	—	—		
Phalacrocorax carbo	Nyv						—						
Ardea cinerea	Á			—	—	—	—	—	—	—	—		
Ardea purpurea	Á			—	—	—	—	—	—	—	—		
Ardeola ralloides	Nyv								—				
Egretta alba	Á	—						—					—
Egretta garzetta	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Nycticorax nycticorax	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Botaurus stellaris	Á				----	—	----	----					
Ciconia ciconia	F			—	—	—	—	—	—	—			
Ciconia nigra	Rk							—	—	—			
Plegadis falcinellus	Rk									—			
Platalea leucorodia	Á					—	—	—	—				
Anser anser	Á		—	—									
Anser albifrons	Á	----	—	—						—	—	—	—
Anser fabalis	Á	----	—	—						—	—	—	—
Anas platyrhynchos	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anas querquedula	F			—	—	—	—	—	—	—	—		
Anas crecca	Á, F?			—	—					—	—		
Anas acuta	Á			—	—		----	----	----	----			
Anas penelope	Á			—	—								
Anas strepera	Á			—	—					—	—	—	—
Spatula clypeata	F			—	—	—	—	—	—	—	—		
Aythya ferina	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

F = Fészkelő – Brutvogel
Á = Átvonuló – Durchzugsvogel, oder
Strichvogel

Tv = Téli vendég – Wintergast
Nyv = Nyári vendég – Sommergast
Rk = Rendkívüli vendég – Irrgast

I. sz. táblázat. A faunakép.
Tabelle Nr. I. Das Faunenbild.

Faj Arten		Hónapok Monate											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Aythya fuligula	Á			—	—								
Milvus migrans	Nyv								—				
Accipiter gentilis	Á		—	—	—	—	—	—	—	—			
Accipiter brevipes	Rk												
Accipiter nisus	Á			—									
Buteo lagopus	Tv	—	—									—	—
Haliaeetus albivilla	Á												—
Circus cyaneus	Tv			—									
Circus aeruginosus	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Pandion haliaeetus	Rk								—				
Falco peregrinus	Tv											—	
Falco vespertinus	F				—	—	—	—	—	—			
Falco tinnunculus	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Perdix perdix	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Coturnix coturnix	F				—	—	—	—	—	—	—	—	—
Phasianus colchicus	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Grus grus	Á				—						—		
Porzana porzana	F			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gallinula chloropus	F			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fulica atra	F			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vanellus vanellus	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Squatarola squatarola	Á					—							
Charadrius apricarius	Rk								—				
Charadrius dubius	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Charadrius alexandrinus	F			—	—	—	—	—	—	—			
Numenius phaeopus	Á				—	—							
Numenius arquata	Á		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

I. sz. táblázat. A faunakép.
Tabelle Nr. 1. Das Faunenbild.

Faj Arten		Hónapok Monate											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Limosa limosa	F			—	—	—	—	—	—	—			
Tringa erythropus	Á			—	—	—		—		—	—	—	
Tringa totanus	F			—	—	—	—	—	—	—			
Tringa stagnatilis	Á			—	—	—			—	—			
Tringa nebularia	Á			—	—	—			—	—			
Tringa ochropus	Á			—	—	—							
Tringa glareola	Á			—	—	—			—	—	—		
Actitis hypoleucos	Á			—	—	—	—	—					
Gallinago gallinago	Á			—							—		
Calidris minuta	Á				—	—	—			—			
Calidris temminckii	Á				—					—			
Calidris alpina	Á			—	—	—				—			
Philomachus pugnax	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Himantopus himantopus	F			—	—	—	—	—	—	—			
Recurvirostra avosetta	F			—	—	—	—	—	—	—			
Burhinus oedicnemus	F			—	—	—	—	—	—	—			
Glareola pratincola	Rk			—									
Larus canus	Rk			—									
Larus argentatus	Á		—	—	—	—				—	—	—	
Larus ridibundus	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Chlidonias niger	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Hydroprogne caspia	Rk			—						—			
Sterna hirundo	F			—	—	—	—	—	—	—			
Streptopelia turtur	F			—	—	—	—	—	—	—			
Streptopelia decaocto	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cuculus canorus	Á							—					
Strix aluco	Rk	—											

I. sz. táblázat. A faunakép.
Tabelle Nr. I. Das Faunenbild.

Faj Arten		Hónapok Monate											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Apus apus	Á				—				—				
Coracias garrulus	Á				—	—	—	—	—	—			
Upapa epops	F												
Galerida cristata	Á	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alauda arvensis	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hirundo rustica	F			—	—	—	—	—	—	—			
Delichon urbica	Á			—	—	—	—	—	—	—			
Oriolus oriolus	F			—	—	—	—	—	—	—			
Corvus cornix	Á	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Corvus frugileous	F	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pica pica	F	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Garrulus glandarius	Á												—
Parus maior	Á	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Parus caeruleus	Á	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Turdus pilaris	Á												—
Turdus philomelos	Á			—									
Turdus merula	Á				—	—	—	—					
Oenanthe oenanthe	F				—	—	—	—	—	—			
Erithacus rubecula	Á			—									
Acrocephalus arundinaceus	Á					—							
Acrocephalus scirpaceus	F				—	—	—	—	—	—	—		
Acrocephalus palustris	F				—	—	—	—	—	—	—		
Acrocephalus schoenobaenus	F				—	—	—	—	—	—	—		
Sylvia curruca	Á				—	—	—	—	—	—	—	—	—
Phylloscopus collybita	Á				—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anthus pratensis	Á			—	—								

I. sz. táblázat. A faunakép.
Tabella Nr. 1. Das Faunenbild.

Faj Arten		H ó n a p o k M o n a t e											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Anthus campestris	F				—	—	—	—	—	—			
Motacilla alba	Á		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Motacilla flava	F				—	—	—	—	—	—			
Lanius minor	F					—	—	—	—	—			
Sturnus vulgaris	F		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Passer domesticus	F	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Passer montanus	F	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Clorix chloris	Á											—	
Carduelis carduelis	Á			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fringilla coelebs	Á				—								
Emberiza calandra	F			—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Emberiza schoeniclus	Á			—	—	—	—	—	—	—	—	—	

A többi kacsafajoktól jól elkülönült csapatai tavasszal kevésbé népesek, mint ősszel. A megfigyelt legnagyobb létszámú csapatok: 1967. III. 26.: 125 pld., 1967. VIII. 28.: kb. 200 pld., 1968. XI. 28.: kb. 350 pld.

Fészkrét a semlyék és a tó kákás partvonalába építi. Nem nagy számban költ.

Aythya nyroca — Cigány réce

A költözöködési időszakban állandóan láthatók kis csoportokban együtt tartó egyedei. Számuk általában 150—200 körül mozog. Megfigyelési naplónk két nagy létszámú csoportosulásukat rögzíti, természetesen az őszi időszakból (1966. IX. 18.: kb. 450 pld., 1967. IX. 30.: kb. 500 pld.).

Falco vespertinus — Kék vércse

A rezervátum északkeleti határán díszlő akác-, nyár- és tölgyállományú Hosszúháti-erdőben kis kolóniájuk él. Evente 8—10 pár költ itt, vetési varjú telepen, a varjaktól kiszajátított fészkekben.

Tápterületük a Dongér-tó körül elterülő hatalmas legelő-pusztta, ahol áprilistól szeptemberig láthatók, függőgetve vadászgató egyedeik.

Perdix perdix — Fogoly

A Szárnyék-erdő bokros szegélyén, a Büdösszék-csatorna partjának magasabb növényzetében, meg a közeli mezőgazdasági területeken fészkel csekély számban.

Coturnix coturnix — Fűrj

1967 és 1968-ban állapítottuk meg jelenlétét. Létszáma kicsi. Költőhelye nagyjából azonos a fogolyéval.

Phasianus colchicus — Fácán

Az év minden hónapjában 40—60 egyede észlelhető rezervátumunkon. A semlyék víznélküli részein, a kákásban és a szomszédos mezőgazdasági területen tartózkodik leginkább. A kiszáradt tómederbe is bejár táplálék után.

Porzana porzana — Vízicsibe

1966-ban találta tojásokkal telt fészkrét Györy Jenő a Szárnyék-parti semlyékben.

Gallinula chloropus — Vízityúk

Kis számban fészkel a sziki kákásban. 1966. VI. 6-án 9 tojást és 1 frissen kikelt fiókát tartalmazó fészket találtak a Dongér-tó déli partjának növényzetében.

Fulica atra — Szárcsa

A rezervátum egyik legközönségesebb fészkelő és tömegesen átvonuló faja.

Március elején érkeznek (1967-ben III. 2-án) és 300—400 példánytól feketélik a tó és semlyékek vize. Április végére már csak az itt fészkelők (70—80 pár) maradnak helyben és szóródnak szét a kákásban, ahol fészküket építik.

1966. VI. 6-án már másodköltését tartalmazó fészket, benne frissen kikelt fiókait találtak.

Nyár végén, ősszel ismét nagy számban gyülekeznek a védett területen a dél felé vonulók. (1968. VIII. 15.: kb. 600 pld.)

Vanellus vanellus — Bíbic

A szikesek egyik jellemző faja, amely a legnagyobb aszály idején sem hagyja el a kiégett pusztát. A Dongér-tó körzetében évente számos pár fészkel és ezres tömegekben vonul át.

Kora tavaszi (február) megérkezése után megszállja a sziki legelőt és kisebb-nagyobb, olykor több százas csapatokra oszolva szedegeti annak bogárságát. E munkájában a gulya és a nyáj sem zavarja, bátran elkeveredik a legelésző állatok közé. Társaságkedvelő ösztöne jól fejlett. Táplálékkeresés közben gyakran teljesen elvegyül pólingok, seregélyek, pajzsos cankók tömegében.

Fészket a szigeten, a tómeder lapos partoldalában és a semlyékek kiemelkedő száraz földhátain meglehetősen nagy számban találjuk.

Késői utóköltését is megfigyeltük, 1965. VII. 23-án 4 tojásos fészkealját, 1 kikelt fiókával, találtak a semlyékben.

Áttelelő egyedét 1965. XII. 5-én észleltük az artézi kút elvezető csatornája mellett.

Charadrius alexandrinus — Széki lile

Jellegzetes fészkelője a szikes pusztának. Populációja a vizsgálati évek alatt meglehetősen állandó létszámot mutatott.

Évenként általában 20—25 pár fészkelését állapítottuk meg. Kivétel volt az 1968-as rendkívül száraz esztendő, amikor a párok száma lecsökkent.

A szigeten, a Dongér-tó lapos partján és a semlyékek kiemelkedő földhátain költ. Egyszerű fészket a vakszik-padkákön, a törmelékes hullámsáv fölött helyezi el.

Eppen a vakszikhez való ragaszkodása lehet az oka annak, hogy minden évben több fészkealját találtak elpusztulva, kiszáradva. Az árnyéktalan, a hőugarakat erősen visszaverő sziken csak a szülőmadarak tudják saját testükkel az erős hőtől fiókáikat megvédeni. Nyugtalanítás esetén azonban a szülőmadár elhagyja fészket és a fiókák védtelenül vannak kitéve a perzselő napsugaraknak.

Limosa limosa — Goda

Tömegesen vonul át és jelentős számban fészkel.

Vándorútjáról márciusban érkeznek és több százas csapatokban pihen a rezervátumban. Áprilisban már csak itt fészkelők tartózkodnak a területen. Ez idő tájban bármerre jár az ember a szikeseken, jellegzetes kíséőrepülésükkel követik a szülőmadarak, hangos kiáltózással féltve fészküket. Tele van hangjukkal a pusztá.

Fészket a semlyék és a tó sekély vizű részein, kiemelkedő növényekre építi.

A fiókák kifejlődése után júliusban csapatokba verődik. Nagy gyülekezeteit számolhattuk meg ilyenkor (1967. VII. 16.: kb. 300 pld., VII. 22.: kb. 500 pld.). Az őszi elvonulásra gyülekezők száma sok százra emelkedhet (1967. VIII. 3.: kb. 1500 pld.).

Tringa totanus — Piroslábú cankó

Elég szép számban — nedves esztendőben 50—60 pár — költ a rezervátumban.

Fészket a semlyék és a tőszegély magasabb fűvébe rejt.

A tavaszi, őszi vonulás idején több száz pihen a területen. Őszi elvonulásuk néha alaposan elhúzódik: 1968. X. 13-án még 18 példányt figyeltünk meg.

Himantopus himantopus — Gólyatöcs

Hazai szikeseink jellegzetes és ritka fészkelő madara. A megfigyelés éveiben — kivéve az 1968. esztendőt — rendszeresen költött.

A pusztaszeri szikesekre az irodalmi adatokkal ellentétben (Keve, 1960; Székessy, 1958) már április közepén megérkeznek.

Az 1966. és 1967. években 20—22 pár fészkel. (A megelőző években, Dr. Varga Béla megfigyelése szerint, valamivel több). 1968-ban május 20. és május 24-én megfigyeltünk 1 példányt, de ez később a tó és semlyék kiszáradtával eltűnt a pusztáról.

Fészket a szigeten, a tóba és a semlyékekbe nyúló félszigeteken építi. Rendszerint a néhány centiméter mély vízben, kiemelkedő növényesomókra, vagy a vízszegély lankájára

rakja. Gyakran előfordul, hogy 2 pár egy fészekbe rakja tojásait: 1967-ben 3 fészket találtunk 7, kettőt 8 tojással.

Késői költése nem ritka. 1967. V. 30-án még 8 fészket találtuk tojásokkal és kikelt fiókákkal, 1965. VII. 23-án pedig még 2 tokos fiókáját vezetgető tojó gólyatöcsöt figyeltünk meg.

Recurvirostra avosetta — Gulipán

Az alföldi szikesek jellegzetes, ma már elég ritka költőfaja. A pusztaszeri rezervátumban minden évben rendszeresen és a hazai viszonyokhoz mérten, elég nagy számban fészkel.

Tavaszi érkezése aránylag korai időpontra esik. 1967-ben III. 8-án érkeztek az elsők (18 pld.), 1968-ban pedig III. 4-én látta szálláscsinálóikat Szász András. 1969. III. 16-án 4 példányt észlelt Dr. Pátkai Imre.

1965—1968-ig 30 pár fészkel a Dongér-tavon. (1968. júniusában a tó és a semlyékek vize kiszáradt, a gulipánok költése elpusztult.) Fészkeiket a sziget és a tóba nyúló fél-szigetek vakszik padkáira rakják.

A költési idő e fajnál is elhúzódhat. 1967-ben a fiókák kikéltése május elején kezdődött, május 10-én már találtunk frissen kikelt fészkeket, de még június 6-án is láttunk gulipán családot 4 egészen fiatal fiókával.

Az őszi elvonuláshoz összegyülekezett legnagyobb létszámú csoportot 1966. IX. 18-án figyeltük meg: 59 gulipánból állott. (Ennél nagyobb csapatot csak egyszer láttunk: 1967. VII. 28-án, 90 gulipán tartózkodott a rezervátumban.)

Burhinus oedicnemus — Ugartyúk

1968-ban 1 pár költött területünkön. Fészket a tótól meglehetősen távol, a sziki legelőn készítették. 1968. V. 30-án 2 tojást ültek a szülők.

Larus ridibundus — Dankasirály

Nagy tömegben átvonuló, kis kolóniával fészkelő madara a rezervátumnak.

Azt mondhatjuk, hogy leszámítva azt az egy-két hónapot, amikor jégpáncél borítja az itteni vizeket, állandóan jelen van.

Februárban számuk 80—100 között mozog. Áprilisra, a fő vonulási hullámok idején azután 500—600 példányra nő gyülekezetiük.

A fészkelési időben 25—30 pár tartózkodik mindössze a területen. 1967-ben kis telepe alakult ki a szigeten. Mintegy 20 pár épített itt fészket.

Július, augusztusban — bár erősen ingadozva — rohamosan emelkedik a számuk (1967. VII. 15-én: kb. 3000 példányt, VII. 22-én: kb. 600 példányt, VIII. 4-én: kb. 3200 példányt jegyeztünk föl.)

Az őszi hónapokban, hasonló hullámzással, 2—3000 egyed körül mozog az itt vendégeskedők száma. (1967. IX. 14.: kb. 2000 pld., 1967. IX. 30.: kb. 3000 pld., 1968. X. 2.: kb. 5000 pld., 1968. XI. 18.: kb. 250 pld.)

Rendkívül élénk, tavasszal és ősszel — a napi mozgalmuk is, amiről a továbbiakban még szólunk.

Sterna hirundo — Kűszvágó csér

1967-ben 1 pár fészkel a szigeten. Az 1966. esztendő kivételével minden évben megfigyeltük — áprilistól szeptemberig — magános egyedeit, vagy 2—8 példányból álló csoportjait.

Streptopelia turtur — Gerle

A Szárnyék-erdőben fészkel. (Dr. Pátkai Imre.)

Streptopelia decaocto — Balkáni gerle

Időnként néhány pár felkeresi mint tápterületet a sziki legelőt.

1968. májusában 1 pár fészkel a Gyöngyi-erdőben (tanyaépület mellett) akácon.

Upupa epops — Banka

Egész évben észleltük 1 pár jelenlétét a Szárnyék-erdő déli oldalán. 1968-ban itt, vagy valamelyik szomszédos tanyában fészkel, amit öttagú, együtt tartó család megfigyelése bizonyít. (VIII. 18.)

Alauda arvensis — Pacsirta

A puszta állandó madara.

A Dongér-tó közvetlen körzetében fészkelő párok száma 20—25-re tehető.

Mintegy 300 példányból álló, vonuló csapatát figyelte meg 1968. V. 13-án Dr. Pátkai Imre.

Hirundo rustica — Füsti fecske

Március végétől szeptember elejéig mindennapos látvány a rezervátumon egy-két tucat füsti fecske nyílalása a sziki legelő és a vizek feletti légtérben. Ha a tó kiszáradt, a cserepes tófenék fölött mindössze tenyérnyi magasan röpködnek, hogy a repedések még nedves hasadékaiban meghúzódott rovarokat felriasszák.

A tó körüli tanyák istállóiban 15—20 pár fészkel.

Oriolus oriolus — Sárgarigó

A Szárnyék-erdőben és a Gyöngyi-erdőben, illetőleg a hozzájuk csatlakozó tanyák gyümölcsösében 2—3 pár költött.

Corvus frugilegus — Vetési varjú

Kis telepben fészkel, nagy tömegben táplálkozik a rezervátumon.

1968-ban mintegy 20 párból álló kis kolónia telepedett meg a Gyöngyi-erdőben.

Tömegesen fészkel a rezervátumtól néhány kilométerre északkeletre fekvő erdőfoltokban, ahonnan naponta röpködnek ki a különböző táplálkozási területekre. A rezervátum is ezek között szerepel. Télen-nyáron szedeget néhány száz vetési varjú a sziki legelőn, a sáros partokon, vagy a száraz mederben.

A terület fölött kora reggel és az esti szürkületet megelőző órában áthúzó, 5—6 kilométer hosszúra nyúló tömeg több ezer, rendszerint 2—3 csapat madárból tevődik össze.

Pica pica — Szarka

4—5 pár fészkel a védett terület akácosaiban, ami — kártételüket tekintve — kissé sok is a gyér énekesmadár állományhoz viszonyítva.

Oenanthe oenanthe — Hantmadár

1967-ben 1 pár fészkelését állapítottuk meg a rezervátum északkeleti részén, a sziki legelő és mezőgazdasági terület találkozásánál.

Acrocephalus scirpaceus — Cserregő nádiposzáta

A Dongér-tó parti növényzetében és a semlyékekben aránylag kis számban él. 1967. IX. 8-án egy teljesen legyengült, beteg példány került kézre. (A rezervátumon ekkor dűlt a madárvész.)

Acrocephalus palustris — Énekes nádiposzáta

Az előző fajjal azonos biotópban kisebb populációja él.

Acrocephalus schoenobenus — Foltos nádiposzáta

A rezervátum déli felén húzódó semlyékekben számos pár költ.

1968. májusában megfigyeltük, hogy a hímek kedvenc éneklő helye az alacsony növényzetből kimagasló tavi kákabokrok legmagasabb pontja.

Anthus campestris — Parlagi pityer

Költését dr. Pátkai Imre figyelte meg a Dongér-tó nyugati oldalán, lucernásban.

Motacilla flava — Sárga billegető

Évenként mintegy 15—20 pár költ a legelőnek a tóra hajló szegélyén és a kiszáradt mederrészek kákafoltjaiban. Szívesen szedeget a legelésző jóság között. A megfigyelt legnagyobb együttes 35 madárból állt (1967. VIII. 5.).

Lanius minor — Kis őrgébics

1968-ban 2 pár fészkel a Gyöngyi-erdőben, illetőleg az ahhoz csatlakozó tanya udvarán. Mindkét fészkel akácán volt.

Sturnus vulgaris — Seregély

Csekély számban fészkelő, nagy tömegben átvonuló faj.

Márciustól októberig állandóan megfigyelhető a sziki legelőn, vagy a vizes területek partoldalaiban. Szedegető csapatait néhány száz, nem ritkán 1000—1500 seregély alkotja. Tápterületén megfigyelt legnagyobb csapata kb. 5000 példányból állt (1966. IX. 18.).

Táplálkozás közben szívesen tartózkodik pólingok és bíbicek társaságában. Elvegyül a legelésző nyáj közé is.

A reggeli és esti húzások alkalmával 5000—10 000 madárból álló csapatok sereglenek a puszta fölött.

1968. májusában 3 pár fészkel a Gyöngyi-tanya zsindegy fedelében.

Passer domesticus — Házi veréb

A tanyák közelében nagy számban él.

A Gyöngyi-erdő szélén, tanyaépület mellett néhány pár fészkel akácfák ágvilájában (1968. V. 30.).

Passer montanus — Mezei veréb

A tanyák körüli kertekben fészkel, tápterülete a legelő és az akácosok bokrosai.

Emberiza calandra — Sordély

Fészkelő és átvonuló faj.

Tavaszi vonulása 1968. III. 13-án került észlelésre (15 pld., Dr. Pátkai Imre). Őszi elvonulásáról 1967. X. 15-i feljegyzésünk szól (20 pld. egy csapatban).

Költését 1967. V. 19-én állapítottuk meg. Fészket a Dongér-tó meredek partjára, magas fű közé építette.

II. ÁTVONULÓ ÉS KÓBORLÓ FAJOK

Podiceps cristatus — Búbos vöcsök

A tavaszi magas vízállásnál rendes jelenség a rezervátumon. 6—8 példánynál többet azonban egy ízben sem jegyeztünk fel.

Phalacrocorax carbo — Kárókatona

Az 1967. évi vizes esztendő egész júniusában területünkön tartózkodott 1 példány.

Ardea cinerea — Szürke gém

A rezervátum a közel és távol fészkelő szürke gémelek tápterülete. Ezért állandó jelenlég a tavon és a semlyéken.

Tavasszal és nyáron 30—40 példánynál több nem látható. Augusztus végén és ősszel azonban néha nagy csapat is pihen a kákásban (1967. VIII. 3-án: kb. 250 pld.-t számolt össze Szász András). Az anyányi fiatalok az artézi kút környékén tenyésző magasabb gyomok között tartózkodtak leginkább.

Ardea purpurea — Vörös gém

Jóval kisebb számban fordul elő, mint az előbbi faj. Néhány példánya azonban az egész vegetációs időszakban észlelhető. Augusztus végén 1—2 tucat madárból álló csapatai is láthatók.

Ardeola ralloides — Üstökös gém

Ritka kivételes vendég pusztánkon. 1966. VIII. 17-én 5 példányt észleltünk.

Egretta alba — Nagy kócsag

1967. júliusában, majd decemberében tartózkodott a sziki mocsárban 1 példány. 1968. januárjának első hat napján pedig 2 nagy kócsagot figyeltünk meg ugyanitt. Mindkét esetben kivételesen kóborló, illetőleg áttelelő példányokról lehet szó.

Egretta garzetta — Kis kócsag

A vegetációs periódus minden hónapjában látható néhány egyede. Már április—májusban megjelenik 1—2 példány, ami azt bizonyítja, hogy téli szállásterületükről megérkezve, a Tisza menti fészektelepek elfoglalása előtt is van egy rövid kóborlási idejük. (1967. IV. 14.: 6 pld., IV. 28.: 3 pld.)

Vonuló csapatok is megpihennek tavasszal és ősszel a területen (1967. VIII. 4.: 20 pld., 1968. IV. 25.: 25 pld.).

Nycticorax nycticorax — Bakcsó

Kisebb számban egész esztendőben megfigyelhető a semlyékekben és a tó kákás partszegélyében, ahol nappali pihenőhelyet és táplálékot is talál.

Nyár végi mozgalmában érdekes szerepet tölt be a rezervátum kis Szárnyék-erdeje. Július második felében és augusztusban százával éjszakáznak itt. 1967. VII. 15-én, amikor a legnagyobb létszámmal jelentkeztek, mintegy 500 példányt, VIII. 18-án még mindig 315 példányt figyeltünk meg. Szeptemberben azután 15—50-re csökkent a számuk.

Az erdőben éjszakázó, nyilván kóborló és vonulásra gyülekező madártömeg a reggeli órákban kisebb csapatokban kel szárnyra és hagyja el a Dongér területét.

Botaurus stellaris — Bölömbika

E legrejtettebb életmódot folytató gémfélének kétségtelen jelenlétét bizonyítja, sőt fészkelését is valószínűvé teszi az 1966. és 1967. esztendőben végzett észlelésünk. Mindkét év júniusában több héten át hallottuk a sűrű sziki-kákásból — több helyről is — jellegzetes hangját. Fészket nem sikerült felfedeznünk.

Ciconia nigra — Fekete gólya

Az 1966-os esztendő július—augusztusában tartózkodott — rendszerint a rezervátum magasabb növényzetében — 2 példány.

Plegadis falcinellus — Batla

Csak egy ízben figyeltük meg: 1966. IX. 26-án láttunk a tavon 1 — minden bizonynyal vonuló — magányos példányt.

Platalea leucorodia — Kanalasgém

Május közepétől szeptember közepéig rendszeres vendége a rezervátumnak. Leggyakoribb a 10—15 egyedből álló csapat, de nyár derekán nem ritka az 50—70 madárból, sőt több száz példányból összeverődött együttes sem. (1967. VII. 15.: 220 pld., 1967. VII. 22.: 250 pld., 1967. VIII. 4-én és 5-én 1000, illetőleg 1200 egyedből álló vonuló sereg gyülekezett a Dongér-tavon.)

Anser anser — Nyári lúd

Különösen a tavaszi vonulási időben jelenik meg, kisebb csapatokban a tavon.

Anser albifrons — Nagy lilik

A ludak közül hazánknak e téli vendége jelentkezik legnagyobb számmal rezervátumunkon. Szeptembertől, amíg a tó be nem fagy, illetőleg a jég eltakarodásától március

végéig — 30—70, olykor több száz egyedből álló — csapatai pihennek a vizek közötti földhátakon. Az 1968. XI. 18—30. között itt tartózkodók napi létszáma 1000—1200 egyed körül mozgott.

Anser fabalis — Vetési lúd

Őszi és téli vonuláskor jelentkeznek csapatai. Legszívesebben a semlyékek tocsogóiban éjszakázik.

Anas crecca — Csörgő réce

Tömeges átvonuló. Márciusban jelentkezik kisebb-nagyobb csapatokban (1969. III. 17.: kb. 200 pld.). Április végére eltűnik vizeinkről. Ősszel sokszor nagy mennyiségben gyülekezik. 1966. IX. 18-án: kb. 3000 pld.-t figyeltünk meg a tavon.

1967-ben 1 átnyaraló pár tartózkodott a rezervátumban. VI. 8-ig tartottuk nyilván. Fészkelése ebben az évben feltételezhető.

Anas acuta — Nyílfarkú réce

A tavaszi és őszi átvonulás heteiben 50—100 példány képviseli a vegyes récecsapatokban.

Megfigyelési naplónk adatai alapján valószínű, hogy 1967-ben költött a rezervátum területén, mert a költési időben, április hónapban folyamatosan feljegyeztük 2 pár jelenlétét. Fészkelését azonban nem sikerült bizonyítanunk.

Anas penelope — Füttyülő réce

A tavaszi vonulási időben néhány napig tartózkodik a területen. Legnagyobb mennyiségben 1969. III. 17-én figyeltük meg, amikor kb. 200 párt láttunk.

Anas strepera — Kendermagos réce

Közepes nagyságú csapatai a vonulási időszakban elég rendszertelenül tűnnek fel.

Aythya fuligula — Kontyos réce

Tavaszi vonulás idején észleltük kisebb létszámú csapatait (1968. III. 27., IV. 10., 1969. III. 17.).

Milvus migrans — Barna kánya

1967. VIII. 18-án 2 példány telepedett meg ideiglenesen a rezervátum körzetében.

Táplálkozási igényüket aligha elégíthette ki a tó csekély halállománya. Megjelenésük a védett területen az ez idő tájt dúlt madárvésszel hozható kapcsolatba. Az elhullott madarak nyújtotta bő táplálkozási lehetőség tarthatta itt őket egy ideig.

Accipiter gentilis — Héja

Kétszer észleltük csupán: 1966. IX. 18-án a déli semlyéknek a Szárnyék-erdő szegélyéig nyúló széle fölött láttuk vadászni. 1969. februárban pedig a madármegfigyelő torony nyitott erkélyén észleltük madártépeése maradványait.

Accipiter brevipes — Kis héja

A Madártani Intézet gyűjteményében van egy példány, amelyet dr. Pátkai Imre 1939. IX. 1-én, Pusztaszer közelében gyűjtött (Pátkai, 1947). Mi a kutatás éveiben nem észleltük.

Accipiter nisus — Karvaly

1968. III. 27-én láttuk a Szárnyék-erdő bokros szegélye fölött.

Buteo lagopus — Gatyás ölyv

Téli vendégként a pusztán tartózkodó példányát 1968. XI. 18-án figyeltük meg.

Haliaëtus albicilla — Réti sas

1968—69 telén vendégeskedett 1 példány a rezervátum körzetében. Megfigyelés időpontjai: 1968. XII. 9. és 30., 1969. I. 25.

Circus cyaneus — Kékes rétihéja

1968. III. 12-én egy kékes rétihéja párt figyelt meg Dr. Pátkai Imre.

Circus aeruginosus — Barna rétihéja

A vizsgálati évek mindegyikében tevékenykedett hosszabb-rövidebb ideig a rezervátumon.

1965. VII. 10-én figyeltük meg az első példányt, amint bíbicek csapata zaklatta. 1966. VIII. 17—X. 2-ig magányos egyede tizedelte a vízi madarakat.

1967. nyarán hónapokig (VII.20—IX. 6.) tanyázott egy barna rétihéja pár a Dongér-tó északi partja növényzetében. Számos megtépett madártetem (főleg cankók, kacsák) bizonyította, hogy a madárvészben legyengült sok madár könnyű és bőséges prédát biztosított számukra. Egyik köpetelő helyükön tavi béka (*Rana ridibunda* L.) maradványokat is találtunk.

1968. márciusában ismét magányos példánya élt a tavon.

Pandion haliaëtus — Halászsas

1967. IX. 8-án jól fejlett példánya röpült alacsonyan a tó felett.

Falco peregrinus — Vándorsólyom

1968. XI. 12-én figyeltünk meg 1 példányt a szikes felett.

Falco tinnunculus — Vörös vércse

Néhány pár lészik a rezervátum távolabbi szomszédságában. E fajnak is a sziki legelő az egyik fő tápterülete.

Grus grus — Daru

A költözési ciklusban vonul át a rezervátum felett, vagy vendégeskedik itt rövid ideig. Megfigyelési időpontok: 1967. IV. 7-én: 32 pld. (Szász András) és X. 19-én: 43 pld. húzott át a tó felett. 1967. X. 21-én: 28 pld. leszállt a pusztán.

Squatarola squatarola — Ujjaslile

Hazánkban ritka átvonuló faj. 1968. VI. 25-én észleltük 3 egyedet, amint a Dongér-tó fölött nyugati irányban röptek.

Charadrius apricarius — Aranylile

Ritka vendég rezervátumunkon. 1967. IX. 7-én láttuk 1 példányát a sziki legelőn.

Charadrius dubius — Kis lile

Kis számban, átmenetileg és rendszertelenül előforduló faj.

Numenius pheopus — Kis póling

A védett területen rendszertelen átvonuló. 1968. április, május, júniusban észleltük, 20—30 példányból álló csapatokban.

Numenius arquata — Póling

Egész évben a rezervátum területén tartózkodó faj.

Már februárban jelentkeznek az első példányok. Megfigyelési naplónk tanúsága szerint létszámuk az év folyamán meglehetősen rendszertelenül hullámzik. A tavaszi hónapokban többnyire 100—120 példányt figyeltünk meg. A későbbi időszakban ez a szám néhány tucatra esik vissza, de közben esetleg ismét érkezhethet egy-egy nagyobb csapat. (1966. VI. 8.: kb. 140 pld.) Az őszi vonulók száma mindig meglehetősen magas (1968. IX. 29.: kb. 500 pld.).

Kedvenc tartózkodási helye a tó sekély parti vize, de méginkább a sziki legelő, ahol csapatosan szedegeti a bogárságot. Gyakran látni bibicék és seregélyek bogarászó csapatába keveredve.

Tringa erythropus — Füstös cankó

Rendszeres átvonuló. Tavasszal, március végétől május közepéig többnyire magányos példányokat, néha 10—15 egyedből álló csapatait láttuk. Átnyaralókról is vannak feljegyzéseink: 1965. VI. 23.: 5 pld., 1968. VII. 31.: 6 pld. Az őszi időszakban szeptembertől november végéig figyeltük meg 4—15 madárból álló összeverődött csapatait.

Tringa stagnatilis — Tavi cankó

Költési időben rendszerint megjelenik a Dongér-tó körzetében. Általában csak egyes példányait láttuk, 1967. IX. 7-én azonban mintegy 70 egyed átvonulásáról van feljegyzésünk.

Tringa nebularia — Szürke cankó

Rendszeres átvonuló. 15—40 madárból álló csapatait jegyeztük fel.

Tringa ochropus — Erdei cankó

Ritkán észlelt átvonuló faj. A megfigyelés időpontjai: 1967. V. 13.: 3 pld., 1968. IV. 17.: 3 pld., 1968. VI. 25.: 1 pld.

Tringa glareola — Réti cankó

4—9 madárból álló kis csapatait minden év költözési időszakában feljegyeztük.

Actitis hypoleucos — Billegető cankó

Megfigyeléseink rendszertelen megjelenését látszanak bizonyítani: 1965. VII. 23.: 1 pld., 1967. IV. 30—VIII. 5-ig minden hónapban feljegyeztük 2—42 példányát, 1968. IV. 17.: 4 pld.

Gallinago gallinago — Sárszalonka

Rendszertelen átvonuló: Megfigyelések időpontja: 1967. X. 15.: 2 pld., 1968. IV. 17.: 5 pld.

Calidris minuta — Apró partfutó

Kisebb csapatokban olykor megfigyelhető.

Calidris temminckii — Törpe partfutó

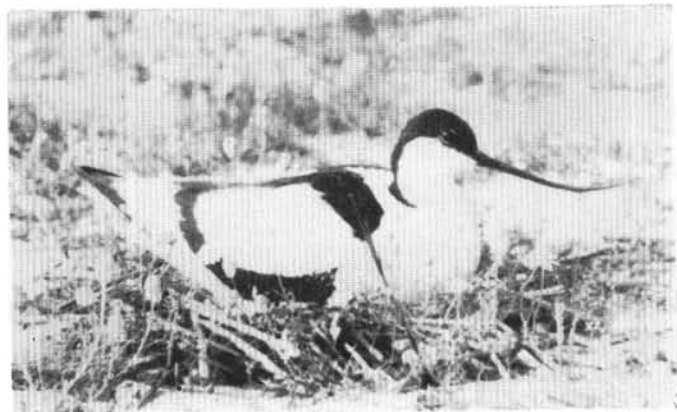
Szórványosan előforduló vendég. Megfigyelés időpontja: 1968. V. (Dr. Győry Jenő)

Calidris alpina — Havasi partfutó

Tavaszi átvonulását április—májusban, őszi mozgalmát szeptemberben figyeltük meg. Mindkét időszakban 20—40 egyedből álló csapatok mozogtak. Egy esetben került megfigyelésre nagy tömegben (1968. IV. 17.: 300—400 pld., Dr. Pátkai Imre).

Philomachus pugnax — Pajzsos cankó

Rendszeresen, nagy tömegben vonul át, de az év minden hónapjában megfigyelhető. Március elejétől, május közepéig mintegy 4—500 egyede tartózkodik a rezervátum területén. (A megfigyelt legnagyobb példányszám: 1968. IV. 25.: kb. 3500 pld.) Rendszeresen, csapatokban átnyaral, ezért az év további hónapjaiban is általában 200—300 pajzsoscankó figyel-

II. 1. Gulipán a fészken. Säbelschnabler auf seinem Nest. 2. Frissen kikelt gulipán fiókák. Neugeschlüpfte Säbelschnablerjungen.
3. Gulipánfészek. Säbelschnablernest. 4. Goda a fészken. Uferschnepfe auf seinem Nest.

hető meg. Augusztus elejétől kezdve azután megint emelkedik a számuk. (Ennek az időszaknak a legnagyobb megfigyelt példányszáma: 1967. VIII. 3.: kb. 2000 pld.) Az őszi költözési időben valamivel kisebb számban jelentkezik szikesünkön, mint tavasszal.

Seregélyek és bibicék csapatába szívesen vegyül.

Glareola pratincola — Székcicsér

Megfigyelési időpontok: 1967. IV. 21.: 30 pld., 1968. IV. 30.: 5 pld.

Larus canus — Viharsirály

Néhány alkalommal került szem elé 1—5 példánya.

Larus argentatus — Ezüstsirály

1965—1968-ig minden évben megfigyeltük főleg szeptembertől májusig.

Chlidonias niger — Kormos szerkő

Rendszeres átvonuló és nyári vendég.

Április közepétől szeptemberig minden hónapban jelentkezik. Tavasszal és ősszel 15—20 egyedből álló kis csapatokban, a nyári hónapokban 3—4 példányból álló laza csapatokban láttuk. Nagyobb csapatát csak egy ízben figyeltük meg: 1967. VIII. 4.: 85 pld.

Hydroprogne caspia — Lócsér

Két ízben látogatta meg a rezervátumot. 1966. IX. 18-án 2 példányt figyeltünk meg. 1968. IV. 6—30-ig pedig 1 lócsér tartózkodott a Dongér-tavon.

Cuculus canorus — Kakuk

A tó körüli erdőbe néha elvetődik egy-egy példány (1966. VII. 29.: 1 példány, 1967. VII. 15.: 1 pld.).

Strix aluco — Macskabagoly

1969. januárjában a madármegfigyelő-torony legfelső emeletén rendszeresen pihent egy példány, amint az köpeteiből megállapítható volt.

Apus apus — Sarlósfecske

A rezervátum fölött néhány alkalommal megfigyeltük vadászgatását (1967. VII. 15.: 20 pld., VII. 20.: 28 pld., 1968. IV. 25.: 2 pld.).

Coracias garrulus — Szalakóta

Tápterülete a sziki legelő, ahol egy-két egyedét több ízben megfigyeltük. 1968. májusában 1 pár tartózkodott a Szárnyék-erdőben. Itteni költése feltételezhető, fészket azonban nem tudtuk kimutatni.

Galerida cristata — Pipiske

A rezervátumon átvezető utak mentén és a tanyák körül, feltűnően kis számban, állandóan jelenlevő madár.

Költése a területen — feltételezhetően valamelyik csatorna partjában — valószínű, de fészket nem találtuk meg.

Delichon urbica — Molnárfecske

Aránylag ritkán észleltük a pusztán. Rendszerint csak néhány példányát, vagy kivételesen 30—40 madárból álló csapatát láttuk.

Corvus cornix — Dolmányos varjú

A rezervátum területén nem gyakori. Egyesével, ritkán 4—6 példányból álló, laza csoportban jelentkezik.

Garrulus glandarius — Szajkó

Néhányszor vendégeskedett a Szárnyék-erdőben.

1968. XII. 31-én 20 madárból álló kis csapatát figyeltük meg.

Parus maior — Széncinege

A rezervátum széléhez csatlakozó tanyák gyümölcsöseiben és az akácerdőkben néha előfordul.

Parus caeruleus — Kék cinege

Az előbb említett gyümölcsösökben a Gyöngyi-erdőben és a Szárnyék-erdőben időnként látható.

Turdus pilaris — Fenyőrigó

1968. XI. 29-én figyeltük 12 madárból álló kis átvonuló csapatát a Szárnyék-erdőben.

Turdus philomelos — Énekes rigó

Megfigyelve: 1968. III. 13. (Dr. Pátkai Imre).

Erithacus rubecula — Vörösbegy

Megfigyelve 1968. III. 13-án a Szárnyék-erdőben.

Acrocephalus arundinaceus — Nádirigó

Csak egy alkalommal (1967. V. 3.) figyeltük meg 2 példányát. Előfordulásának ritkaságát indokolja, hogy a rezervátumnak csak egészen kis feltétét fedti nádas.

Sylvia curruca — Kis poszáta

1968. IV. 25-én figyeltünk meg a Szárnyék-erdő olajfűzbokor szegélyében 3 párat.

Phylloscopus collybita — Csilp-csalp füzike
 1968. április 25-én a Szárnyék-erdőben jegyeztük fel.
Anthus pratensis — Réti pityer
 Megfigyelve: 1968. III. 13.: 7 példány, IV. 6.: 1 pld.
Motacilla alba — Barázdabillegető
 Kis számban (4—10 példány) egész évben látható a sziki legelőn, vagy a kiszáradt tófenéken. Költése valószínű, de fészket nem tudtuk kimutatni.
 Tavaszi, csapatos érkezését 1968. III. 8-án figyeltük meg (kb. 30 pld.). Őszi csapatok átvonulását 1967. V. 15-én jegyeztük fel. Számos, 8—10 egyedből álló csoport tűnt fel egymás után, néhány órán belül.
Chloris chloris — Zöldike
 Megfigyelve 1968. XI. 29-én a Szárnyék-erdő szegélyén 12 példányból és 35 példányból álló csapat.
Carduelis carduelis — Tengelic
 Egész évben láthatók a sziki legelő bogáncsosai körül és a semlyékek szegélyén. Legnagyobb megfigyelt csapata csak 25 példányt számlált (1966. XI. 29.).
Fringilla coelebs — Pinty
 Megfigyelve: 1968. IV. 25. a Szárnyék-erdőben.
Emberiza schoeniclus — Nádi sármány
 Csak kóborló példányokat észleltünk.

V. A madárvilág jellemzése

A Pusztaszeri Rezervátumon a vizsgálat 4 esztendeje alatt 117 madárfaj előfordulását állapítottuk meg. Ebből fészkelő 41, átvonuló, kóborló, vagy rendkívüli vendég 76 faj.

A rezervátum avifaunája alföldi jellegű.

Jellemző fészkelő fajai tipikusan sziki fajok: a széki lile (*Charadrius alexandrinus*), a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) és a gulipán (*Recurvirostra avosetta*).

Számarányuk miatt domináló fajok: 1. a fészkelők közül: a goda (*Limosa limosa*), a bíbic (*Vanellus vanellus*) és a piros lábú cankó (*Totanus totanus*), 2. az átvonulók közül: a récefajok, a póling (*Numenius arquata*) és a pajzsos cankó (*Philomachus pugnax*).

Érdekesen színezi a faunaképet a rezervátum határán fészkelő kék vércse (*Falco vespertinus*).

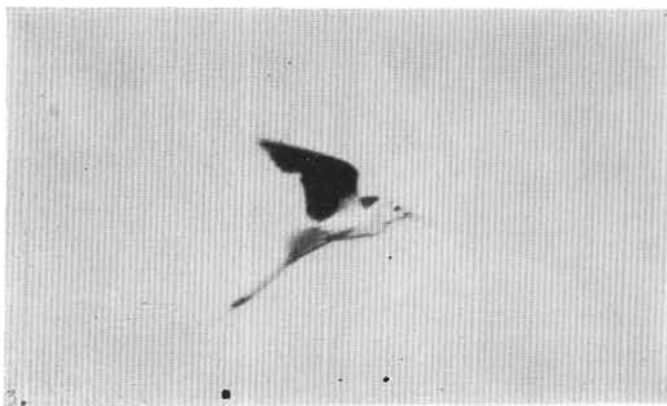
Áttekintve azokat a madárrendeket, amelyek fajainak megjelenése a rezervátum ökológiai viszonyai között feltételezhető, a következőket állapíthatjuk meg:

A Búváralkatúak (*Gaviiformes*) közül egyetlen fajt sem észleltünk. Az északi búvár (*Gavia stellata*) téli vendégként való megjelenése nem lehetetlen, annál is inkább, mert a nem messze húzódó Tisza-mederben is előkerült (Márián, 1965).

A Vöcsökalkatú (*Podicipidiformes*) madarak számára nem nagyon kedvező ugyan a sekély vizű szikes tó, mégis az eddig megfigyelt fajokon kívül várható a kis vöcsök (*Podiceps ruficollis*) feltűnése.

A Gólyaalkatúak (*Ciconiiformes*) közül csak a pocgém (*Ixobrychus minutus*) hiányzik a faunalistáról. A rezervátum rendkívül csekély kiterjedésű nádasfoltja indokolja hiányát.

Az alföldi vizeken rendszeresen előforduló ludak közül csak a kis liliket (*Anser erythropus*) nem figyeltük meg. Átvonulása valószínű. A szikes vizeken általában megjelenő récék mindegyike szerepel a faunalistán.

III. 1. Tojásain ülő gólyatöcs. Auf seiner Eiern sitzender Stelzenläufer. 2. Két tojó gólyatöcs közös fészke. Gemeinsames Nest von zwei Stelzenläuferweibchen. 3. Fészket féltő gólyatöcs. Sein Nest hütender Stelzenläufer. 4. Búvár fészke székfűvirágos réten Kiebitznest auf kamillenblumiger Wiese.

A ragadozók (*Falconiformes*) kis száma nem meglepő a hazánkban általában tapasztalható alacsony ragadozó létszám mellett.

A Darualkatúak (*Gruiformes*), közül várható a vízcicsibe (*Porzana porzana*), esetleg a guvat (*Rallus aquaticus*) előkerülése.

A Lilealkatúakat (*Charadiiformes*) 24 faj — éspedig a szikésekre legjellemzőbb faj — képviseli. Kétségkívül legfontosabb itt a 3 ritka faj, a széki lile, gólyatöcs és gulipán fészkelése, a székicsér (*Glareola pratincola*) átvonulóként való megjelenése. Várható a vékonycsőrű póling (*Numenius tenuirostris*), a kis goda (*Limosa lapponica*) és néhány apró termetű partfutó faj megfigyelése. A sirályok közül a hering sirály (*Larus fuscus*), a kis sirály (*Larus minutus*), a szerkők közül a fattyú szerkő (*Chlidonias hybrida*) és a fehérszárnyú szerkő (*Chlidonias leucoptera*) minden bizonnyal megfigyelésre kerül.

A Harkályalkatúak (*Piciformes*) közül egy faj sem került eddig megfigyelésre. A védett terület peremén húzódó erdőfoltok és a tanyák körüli gyümölcsfacsoportok valamelyik fajuk megjelenését valószínűvé teszik.

A rezervátum vizeinek vízjárása lehetővé teszi, hogy éppen a madárvonulás idejében hatalmas madártömegek megszállóhelye (nappali és éjszakai pihenőhelye) lehessen.

Fészkelési időben viszont, a vizek nyári kiszáradása miatt a terület csak korlátozott számú madár számára nyújt megélhetési lehetőséget.

A tó és semlyékek vize tél elején hamarosan befagy, így áttelelő madarakról vagy téli megszállóhelyről nem beszélhetünk. Kivételt képez az artézi kút kifolyója körül keletkezett tócsogó, amely télen sem fagy be. Itt olykor sárszalonna (*Gallinago gallinago*) telel át.

Végül kíséreljük meg a rezervátum madárvilágát hasonló délföldi szikések avifaunájával összehasonlítani. E tekintetben két tanulmány áll rendelkezésre, A Szegedi Fehértó (Beretzky, 1956.) és a Kardoskúti Fehértó (Sterbetz, 1965.) orniszát ismertető munkák. Az összevetést csak minőségi szempontból végezhetjük el és megállapíthatjuk, hogy a Pusztaszeri Rezervátumon általában mindazok a fajok előfordulnak, amelyek e szikésekre jellemzőek. A mennyiségi összehasonlítást nem áll módunkban elvégezni, mert mindkét említett munka 25 éves megfigyelés eredményére támaszkodik, mi viszont 4 évi észlelés adatait közöljük.

VI. Összefoglalás

1. Szerzők négy esztendőn át (1964—1968) végzett rendszeres megfigyeléseik eredményeiről számolnak be.
2. A védettség biztosítása csak jelentős nehézségek leküzdése után sikerült.
3. A rezervátum a szikes pusztá egy része, amelyen szélsőséges természeti viszonyok uralkodnak.
4. A tavaszi és őszi mozgalom idején hatalmas népességű madárcsapatok vonulnak át a területen. A kisebb nyári mozgalmak is jellemzők. Az átnyarálás jelensége nem ismeretlen.
5. A fészkelő és átvonuló madárfajok populációinak méreteit érzékeltető számadatok bizonyítják a rezervátum fontos szerepét a pusztai madarak fészkelési lehetőségeinek biztosítása terén.

6. A védett területre jellemző madárfajok jellegzetesen sziki madarak. Egy részük hazánkban ma már ritkaság.
7. További feladatai vannak a természetvédelemnek.²

IRODALOM

- Andó, M. (1968), A pusztaszeri Dongértó természeti földrajzi viszonyai (Kézirat).
- Beretzki, P. (1956), A Fehértói Rezervátum biológiai jelentősége — Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1956, p. 147—154.
- Bodrogközy, Gy. (1968), A pusztaszeri Dongér-tó makrovegetációja. (Kézirat.)
- Keve, A. (1960), Magyarország madarainak névjegyzéke. — Budapest, pp. 89.
- Keve, A. (1966), Ritka madárfajok faunisztikai jelentőségének újabb megítélése. — Állatt. Közlem. 53, p. 101—103.
- Marián, M. (1965), A Tisza ártér téli madárvilága és gazdasági vonatkozásai. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964—65. p. 287—312.
- Molnár, B. (1968), A pusztaszeri Dongér-tó geológiai viszonyai. (Kézirat.)
- Pátkai, I. (1947), Ragadozó madaraink. — Budapest, pp. 187.
- Sterbetz, I. (1965), A kardoskúti Fehértó madárvilága. — Vertebrata Hungarica, 7., 1—2, p. 51—61.

DAS NATURSCHUTZGEBIET BEI PUSZTASZER UND SEINE VOGELWELT

von

M. Marián—Frau Klára Varga

35 km nördlich von Szeged, in der Flur von Pusztaszer, in einer Salzsteppe liegt das den Dongér-See (Dongér-tó) umfassende Reservat von Pusztaszer mit einem Umfang von 770 Katastraljochen.

Der Dongér-See ist ein charakteristisches Mitglied der sodahaltigen Teiche der Tiefebene. Er gewinnt sein Wasser aus den zusammengelaufenen Gewässern seiner Umgebung und aus dem Niederschlag. Seine Wassertiefe ist im allgemeinen 0,6 m, bis August trocknet er aber völlig aus.

Das Klima des Reservats ist extrem, kontinental. Seine jährliche Normaltemperatur ist 10,8°C. Der Niederschlag im Jahre beträgt insgesamt 573 mm, während sich der jährliche Verdampfungswert des Sees auf 650—700 mm erhöht, was im Sommer zur völligen Verdampfung des Wassers führt. Das Wasser des Sees ist stark alkalisch, sein Prozentwert wechselt zwischen 8—9.

Im Bett sind zerstreut, inselartig Binsenflecken zu finden. (*Bolboschoenus maritimus*). Auch die Ufer sind von demselben Gewächs bedeckt.

Zur Ausbildung der charakteristischen Vogelwelt des Gebietes tragen in grossem Masse die in der Nähe des südlichen und nordöstlichen Ufers des Sees gelegenen Salzsümpfe, in denen die binsigen, schilfigen Pflanzengesellschaften üppig gedeihen.

Was die Niederlassung der Steppenvögel betrifft, haben die Wiesen, auf denen — die Zeit des Nistens und Brütens ausgenommen — die Weide der Rinder und Schafe zugestat-

² A madarak létfenntartása a védett terület vízellátásához kötött. Biztosítani kell ezért, hogy a környék koratavaszi nagy vízből minél több kerüljön a rezervátum területére és a lehető legtovább ott is maradjon. Ennek elérésére néhány, zsilipekkel szabályozható csatorna készítése szükséges.

Aszályos esztendőkbén mesterséges vízforrásból lehetne pótolni az elpárolgott vizet. Erre a célra artézi kutak vize is felhasználható lenne, amennyiben az csak a hiányzó vízmennyiséget pótolná, de nem folyrna keresztül a védett terület természetes vízmedencéin.

Egy második madármegfigyelő-toronyra is szükség lenne a semlyék madárvilágának figyeléséhez.

A természetvizsgálók elszállásolására kutatóház létesítése lenne kívánatos.

A természetvédelem népszerűsítését, a nagyközönség nevelését szolgálná a madármegfigyelő-toronyban beépítendő néhány nagyteljesítményű távcső. Ezekkel a látogatók — anélkül hogy a védett területre lépnének, ott zavarnák a madárvilágot — bepillantást nyerhetnének a szikes madáréletébe.

tet ist, eine grosse Bedeutung. Dadurch kann nämlich verhindert werden, dass sich in niederschlagsreichen Jahren hochgrasige Vegetation herausbilde.

In der Nähe des Sees sind drei kleinere Waldflecken zu finden. Ihr Bestand stellt sich hauptsächlich aus Akazien und Pappeln zusammen. In einem von ihnen bildete sich eine Rotfussfalk-Kolonie heraus.

Das Reservat ist nicht nur wertvoll, weil es Brutstätte von seltenen Vögeln ist, sondern es hat auch im Vogelzug eine bedeutende Rolle. Die meisten Wasservögel ziehen am Theisstal entlang. Die sich parallel zu dem Lauf der Theiss hinziehende Seeverkettung, zu der auch der Dongér-See gehört, sichert den Vogelscharen eine gute Ruhestätte. (Kartenplan 2.) Seither die Wasserhöhe des Szegeder Fehértó im Interesse der Fischzucht erhöht worden ist, finden sich dort die seichtes Wasser beanspruchenden Vogelarten keinen entsprechenden Lebensraum mehr. Es ist deshalb natürlich, dass sie auf die sich im Ziehwege befindlichen Seen übersiedelten, so gelangten sie auch auf den Dongér-See.

Die Vogelwelt des Dongér-Sees und der benachbarten Sümpfe zeigen den extrem wechselnden Verhältnissen entsprechend in den einzelnen Jahreszeiten ein unterschiedliches Bild. Zur Zeit des Vogelzuges im Frühling ist das ganze Bett des Sees mit Wasser gefüllt, die Sümpfe liegen unter Wasser. Die vorüberziehenden Arten sind grösstenteils von den Enten vertreten. Bezeichnende Arten sind: Knäkente, Spiessente, Löffelente und Pfeifente. Die Stockente, grosser Brachvogel, Kampfläufer, heller Wasserläufer, Fischreiher und Löffler sind in jeder Jahreszeit gewöhnlich.

Zur Sommerzeit versiegt das Gewässer des Sees und der Sümpfe. Die Avifauna des Reservats von Pusztaszer wird am meisten von den im Sommer hier nistenden Arten gekennzeichnet. Die wichtigsten sind: Säbelschnäble, Stelzenläufer, Seeregenpfeifer, Uferschnepfe, Rotschenkel, Tafelente, Moorente, Flussschwalbe und Kiebitz. Von den Raubvögeln sind der Rohrweiher und der Rotfussfalk zu erwähnen.

Zum Herbst trocknet der grösste Teil der Sümpfe aus, der See schrumpft sich klein zusammen. Gewöhnlich halten sich 5—6000 Enten auf dem Wasser auf. Die meisten von ihnen sind Knäkenten. Zahlenmässig folgen ihnen die Stockenten, und dann die Moorenten und Löffelenten. Zu Beginn des Herbstes gehören die Löffler und Fischreiher, am Herbstende die Kampfläufer und grosse Brachvögel zu den in grösster Zahl erscheinenden Stelzvogelarten.

Zu Anfang des Winters rinnt etwas Niederschlagwasser im Bett zusammen, aber es friert bald ein, und die Vögel verlassen das Reservat.

Von der Herausbildung der Fauna, von der Aufenthaltszeit der sämtlichen hier beobachteten Arten informiert Tafel I. Die Verfasser haben auf dem Reservat, im Laufe der 4 Jahre der Untersuchung das Vorkommen von 117 Vogelarten festgestellt. Von diesen Arten sind 41 nistende, 76 vorüberziehende, herumschweifende oder ausserordentliche Gäste.

Die charakteristischen, nistenden Arten sind typische Salzsteppenvogelarten: Seeregenpfeifer, Stelzenläufer, Säbelschnäbler.

Wegen ihrer Flügel dominierende Arten sind: 1. von den nistenden Arten: Uferschnepfe, Kiebitz und Rotschenkel, 2. von den vorüberziehenden: die Entenarten, grosse Brachvögel und Kampfläufer.

Eine interessante Farbe verleiht dem Bild der Fauna der am Rand des Reservats nistende Rotfussfalk.